

Budući da je značenje 'prezime' tako opće, ono je zapravo nametnuto glasovnom sklopu kao cjelini i zbog toga se prezimena mogu samo rastaviti na očite morfeme, a ne može se sa sigurnošću utvrditi posljednji tvorbeni čin. Zato morfeme možemo povezivati različito: *Bârtolov+ić ili Bârtol+ović*. Kako se sva prezimena s navedenim morfemima koja su se našla u građi, *Bârtolović, Běgović, Hěktorović, Prěradović, Stijěpović, Stipánović, Stjepánović, Teodorović; Hercegovčević, Ljubisávljević, Starčević*... mogu izdvojiti po obrascu *posvojni pridjev + ić*, nema razloga da ih izdvajamo po obrascu *i+ović, i+ević*.

Tome ide u prilog i to što među prezimenima ima i takvih, *Bánović, Běgović, Kněžević, Králjević*, koja su u 1. skupini opće imenice pa možemo pretpostaviti da su i prezimena nastala na isti način: *Bârtolović – Bartolov sin*, a kasnije je dobilo značenje prezimena.¹⁶

Kako u svim prezimenima imamo takvu promjenu značenja, već to navodi na zaključak da je sufix *-ić* i u ovoj kategoriji neplodan. To bi potvrdila i dijakronijska ispitivanja, a i činjenica što je u posljednjih stotinu godina potreba za novim prezimenima bila malena, a danas je gotovo i nema. Ipak, velik broj prezimena s jasnim odnosom među morfemima omogućuje da se i danas po potrebi izvode prezimena, npr. za izuzetne potrebe u upravi, u pjesničkim djelima i sl.

(Svršit će se.)

PITANJA I ODGOVORI

KOJI NAZIV DA ODABEREMO ZA COMPUTER?

Jedan tehničar zapaža da se za computer upotrebljavaju vrlo različiti nazivi i moli lingviste da kažu svoju riječ kako bi se što prije ustalio samo jedan.

S predmetima iz stranih zemalja dolaze i strane riječi. Jedne se dobro uklapaju u naš jezični sustav, a za druge tražimo zamjene. Za neke od njih desetljećima ne nalazimo dobre zamjene, npr. za kombine još i danas tražimo bolji naziv jer se ta tuđica ne slaže s našim jezičnim sustavom, za druge imamo i više zamjena. Tako se za computer upotrebljava nekoliko naziva, stranih i domaćih.

Sudeći po Klaićevu Velikom rječniku stranih riječi, Zagreb, 1966, ne bi ih bilo mnogo. On kompjutor upućuje na computer i tu piše:

»*computer lat.* (čit. kompûtor) vrsta moderne elektronske mašine za računanje, elektronski mozak (danas sve više prodire engl. čitanje: kompjutor).«

Ni u najnovijem izdanju od 1968. nema promjena osim što sad na *computer* upućuje *komputor*. Među nekoliko desetaka potvrda nisam našao ni jednu za *komputor*, dok se *kompjutor* može već češće naći npr. *Vjesnik*, 9. 1. 70. 12. Engleski je oblik *computer (electronic computer)* pa je u Večernjem listu od 11. 6. 66. na 15. str. upotrijebljen taj oblik, ali pod navodnicima: *elektronični*

¹⁶ U drugoj skupini nalazimo *sokolović*, ali kao prezime u vezi je s prvom. Netko se zvao ili imao nadimak *Sokol*, a njegov sin *Sokolović*.

«computer», računala («computere»). Češće se upotrebljava izgovorni oblik *kompjuter*: Borba, 4. 1. 66. 12 (3×), 5. 4. 67. 9, Vj. 8. 9. 66. 10, 9. 1. 70. 12.

Ne brojeći opće nazive kao *elektronska sprava* (B. 3. 9. 66. 14), naših naziva ima više:

elektronski mozak – Klaićev VRSR, B. 14. 6. 66. 14, 3. 9. 66. 14 (5×), Vj. 8. 9. 66. 10, Vjesnikov Izbor, 10/66. 8;

elektronski računski stroj – Vj. 25. 2. 66. 4;

digitalni računski stroj – B. 5. 4. 67. 9; *elektronski računar* – Vj. 5. 2. 66. 9, 15. 2. 67. 4, B. 2. 4. 67. 7;

digitalni računar – B. 21. 4. 66. 8;

elektronski računč – Naše teme, 6/1959, petnaestak puta (v. str. 291);

elektronsko računalo – Vjesnikov Izbor, 10/66. 8, Vj. 13. 2. 67. 4 (5×);

elektronsko digitalno računalo – B. 6. 10. 66. 8;

elektroničko računalo – Več. list, 11. 6. 66. 15.

Vrlo se često u jednom članku nalazi više različitih naziva npr. u zgb. Borbi 5. 4. 67. na 9. str.:

«Otvorena blagajna za računala

Savezni fond odobrio sredstva za nabavu kompjutera za fakultete i institute

Savezni fond za financiranje naučnih djelatnosti ostvarit će program nabave elektronskih računara za više naših instituta i fakulteta. Savezni fond na taj način ostvaruje Program Saveznog savjeta za koordinaciju naučnih djelatnosti koji je odobrio dinarska sredstva u obliku kredita za opremanje numeričkih centara digitalnim računskim strojevima. Na temelju toga kompjutere su čobili...»

Kako takvi raznovrsni nazivi nisu korisni ni općem književnom jeziku, a još manje stručnom, potrebno ih je pobliže razmotriti i reći koji treba usvojiti.

Po općem pravilu po kojemu prednost dajemo svojoj riječi možemo odbaciti nazive *computer*, *computer*, *komputor*, *kompjutor*, *kompjuter*.

Za naziv *elektronski mozak* već u spomenutom broju Naših tema piše: «...postepe-

no iščezavanje naziva 'elektronski mozak' (za elektronske računске strojeve) i iz rječnika novinskih prikaza znak je, da je doba prve zasljepljenosti uspjesima suvremene tehnike prošlo...» (str. 108).

Sintagmu *elektronski računski stroj* možemo zadržati, ali kao opći opisni izraz jer kao naziv ima prednost *elektronski računar*, *elektronski računč*, *elektronsko računalo*. Ako iz našega razmatranja izostavimo pridjeve, koji pobliže određuju vrstu računskih strojeva, ostaje nam samo da razmotrimo jezičnu opravdanost, a prema tome i prednost triju naziva: *računar*, *računač* i *računalo*.

Riječ *računar* zabilježena je u većini naših rječnika i u svima, od Habelićeva i Bjelostjenčeva do najnovijih, ima samo značenje 'čovjek koji računa'. Iako nekoliko novijih izvedenica sa sufiksom -ar znače spravu ili stroj: *brazdar* (uz *brazdara*, *brazdarica*, *brazdaš*, *brazdilo*), *daljinar* (uz *duljinomjer*), *datumar*, *dupinar* (uz *dupinara*), *gusjeničar* (*traktor-gusjeničar*), *jaružar* (*jaružalo*), *bager*, *viljuškar* (stroj za utovarivanje), ipak sve nisu općenito usvojene, a kao cjelina nisu izvedene po sustavnoj tvorbi. Više stotina izvedenica sa sufiksom -ar označuju čovjeka: *bolničar*, *bravar*, *čubar*, *novinar*, *pekar*, *staklar*, *zlatar*, *električar*, *gramatičar*... Tek kad nema nikakve smetnje tom osnovnom značenju i kad postoji izrazita potreba, možemo se složiti s proširenjem značenja izvedenica sa -ar. Kod *računara* nema ni jednoga od tih razloga jer se izvedenice koje označuju spravu i stroj tvore sufiksima -ač i -lo: *bacač*, *brojač*, *prekidač*, *mjerač*, *ovlaživač*... *brojilo*, *glazbalo*, *kuhalo*, *kvačilo*, *mjerilo*, *škropilo*... Zbog toga je B. László kao naziv za potrebe strojnoga prevodenja izveo riječ *računač*, a tehničari su uzeli *računalo*, riječ koju ima Šulek u Njemačko-hrvatskom rječniku za *Rechenknecht*, *Rechenmaschine*. Akademijin rječnik, navodeći taj podatak, kaže: »Riječ je ušla u književni jezik, i danas se općenito govori i piše.« Tehničari naime teže da jedan sufiks upotrebljavaju samo za jedan tip izvedenica, kako bi izbjegli višeznačnost, što je za stručni jezik sasvim razumljivo.

Izvedenice sa -ač označuju i osobe i predmete (*brijač, ogrtač*), a neke se upotrebljavaju u oba značenja (*bacač diska, bacač mina, plamen*).

Kad je već Šuleku računalo značilo računski stroj, sasvim je normalno što je upotrijebljena i za *computer*, toliko normalnije što je u skladu sa sustavnom tvorбом i što tehničari nastoje da nove izvedenice za sprave i strojeve tvore upravo tim sufiksom. Na prigovor da se sufiksom -lo izvode imenice samo za jednostavnije sprave može se reći da ima i složenijih kao što je *dizalo, vozilo*, a upravo računalo ima vrlo blisku imenicu koja znači jednostavnu spravu – računaljka.

Prema tome s jezičnoga gledišta prigovora nema izvedenicama računac i računalo. Izbor između tih dviju riječi mogli bismo prepustiti praksi. A tu je rješenje već jasno. Riječ računac iako je izvedena još 1959. nije se proširila. Nema drugih potvrda osim u Našim temama. Za računalo ih ima veliko mnoštvo, uz već navedene upravo su najčešće na onom području gdje se računala najviše upotrebljavaju:

ANALOGNO RAČUNALO – članak u Tehničkoj enciklopediji, 1, Zgb, 1963, str. 296–302.

RAČUNALA – članak u Enciklopediji Leks. zavoda, 6, Zgb, 1962, str. 304–306.

Zbornik predavanja sa X jugoslavenskog seminara za regulaciju, mjerenja i automaciju, izašao u Zagrebu 1965, ima naslov *Automatizacija*, a podnaslov *Mjerenja-Regulacija-Računala* i posebno poglavlje *Računala* s više referata u kojima se upotrebljava riječ računalo, osim u jednom članku beogradskog suradnika koji ima računar.

Najnoviji Tehnički rječnik V. Dapca u 1. dijelu uz mnoge njemačke riječi s *Rechen*-ima samo računalo:

Rechenautomat / automatsko računalo; – asynchron arbeitender / asinhrono računalo; Rechenmaschine / računalo, računski stroj; –, automatische / automatsko računalo, automatski računski stroj; –, elektrische / električno računalo, električni računski stroj; –, elektronische / elektroničko računalo; –, kombinierte / kombinirano računalo; –programmgesteuert / programski vođeno računalo; Rechenschieber / logaritamsko računalo...

Mislim da nije potrebno navoditi druge potvrde. Naši su se tehničari odlučili za računalo, riječ je lingvistički bez prigovora, dovoljno je proširena i treba da je svi upotrebljavamo kako bi se što prije uklonilo veliko šarenilo koje još gdje gdje u jezičnoj praksi vlada.

Stjepan Babić

OSVRTI

POVIJEST I HISTORIJA –

POVIJEST ILI HISTORIJA

Svjedoci smo sve češće upotrebe stranih riječi. U tome prednjače novine i televizija čiji lektori propuštaju i one strane riječi koje bi bez ikakvih teškoća mogli zamijeniti našima, kao što su npr. *atraktivan* mjesto *privlačan*, *efikasan* mjesto *uspješan*, *djelotvoran*, *realizirati*–*ostvariti*, *redakcija*–*uredništvo*, *kozmos*–*svemir*, *muzika*–*glazba*, *trpezastol*, *trpezarija*–*blagovaonica* i dr. No za držat ću se samo na paru *porijest*–*historija*

koji je karakterističan kao pokušaj sasvim bezrazložne internacionalizacije našega jezičnog blaga.

Ne smatram da naziv historija i njegove izvedenice treba izbaciti iz upotrebe jer su uobičajene i kadšto gotovo nezamjenjive riječi: *historijski materijalizam*, *historiografija*, *historiograf*, točak historije, historizam, itd), ali se ne bi smjela zapostavljati stoljećima upotrebljavana, slavenska i hrvatska riječ *povijest*.

Nametanje bilo čega uopće, a posebno u jeziku, bez obzira na način i namjeru, obično završava suprotnim učinkom – od-